

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМОРОЗВИТКУ У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті представлений аналіз підходів до проблеми готовності майбутніх вчителів технологій до професійного саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: *готовність до саморозвитку, професійна освіта, самоосвіта, педагогічний ВНЗ, майбутній вчитель технологій.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Головним завданням навчально-виховного процесу у педагогічному ВНЗ є підготовка студентів до ефективної професійної трудової діяльності. У процесі такої підготовки важливе місце посідає формування готовності майбутнього вчителя до самоосвіти як компонента самовиховної роботи та саморозвитку взагалі.

Самоосвіту ми визначаємо як спеціально організовану, самостійну, систематичну, пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення певних особистісних або суспільно значущих освітніх цілей. Самоосвіта – це система розумового й світоглядного самовиховання, саморозвитку, що призводить до вольового й морального самовдосконалення.

Успішно розв'язати комплекс питань самоосвіти у вищій школі можна за умови безперервної, цілеспрямованої, систематичної та науково обгрунтованої роботи. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дає підстави вважати, що проблема самоосвіти не перестає бути актуальною й значимою, в наш час її розв'язання – нагальне завдання педагогічної теорії й практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування готовності майбутнього вчителя до саморозвитку привертає увагу багатьох дослідників-психологів і педагогів. У психології існує два підходи до трактування поняття "готовність": особистісний і функціонально-психологічний.

В сучасних наукових дослідженнях теоретичні питання та практичні аспекти проблеми самоосвіти висвітлені різнобічно. На функціонально-психологічному рівні готовність розглядають як психічний стан, що займає проміжне положення між психічними процесами й властивостями особистості, що утворює загальний функціональний рівень, на тлі якого розвиваються процеси, необхідні для забезпечення результативності професійної діяльності (Е.П. Ільїна, А.М. Ковальов, Н.Д. Левітов). Готовність із погляду особистісного підходу розглядається як сукупність особистісних якостей майбутнього фахівця, що забезпечують виконання їм функцій, адекватних потребам даної діяльності (М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович та ін.)

Формулювання цілей статті. *Мета статті* – уточнити смислове наповнення терміна "готовність до професійного саморозвитку" майбутніх вчителів технологій та дослідити підходи до проблеми формування такої готовності у сфері професійної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогіці поняття "готовність" трактується авторами неоднозначно. Готовність розуміється як "наявність певних здатностей" (Н.Г. Ковалевська), "первинна фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності" (В.О. Ільїн), "властивість особистості" (В.В. Серіков). А також готовність визначається як :

- тимчасова (ситуативна) і довготривала (стійка);
- функціональна й особистісна;
- психологічна й практична;
- загальна й спеціальна;
- розумова й фізична.

Аналіз літератури дозволяє визначити етапи й періоди розвитку поглядів на проблему готовності до професійної педагогічної діяльності. На першому етапі (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) розробляються питання готовності з позицій теорії рефлексів (І.І. Павлов) і установки (Д.Н. Узнадзе). На другому етапі протягом 1918-1940 рр. інтенсивно розробляються питання нейрофізіологічних механізмів регуляції, саморегуляції поведінки й місця психічної готовності як одного з механізмів професійної поведінки. Під час третього етапу (40-80-ті рр. минулого століття) мала місце активізація досліджень готовності з позицій теорії діяльності. Готовність розглядається у світлі когнітивної концепції діяльності людини й саморегуляції на рівні фізіологічних і психологічних механізмів (потреб, установки, мотивів). Здійснюється застосування теорії психічної готовності до певних видів діяльності людини. Інтенсифікація розв'язання проблеми професійної готовності пов'язана з іменами Дж. Брунера, Ф. Мілета (США), К. Трончера (Франція), Дж.

Габриєля, Г. Доу (Великобританія). Різні аспекти готовності людини до діяльності взагалі й до професійної, зокрема, стали об'єктом багаторічних пошуків у нашій країні (40-60-ті роки – Н.Д. Левітов, Д.Н. Узнадзе [7], 70-80-ті роки – М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович) [3].

Четвертий етап можна умовно датувати з 70-х років минулого століття по теперішній час. Це етап, коли розроблена психологами теорія психологічної готовності застосовується в дослідженнях педагогічної діяльності. В 70-ті роки в педагогіці вводиться поняття професійної готовності, яка вивчається в різних аспектах: вплив на готовність вчителя властивостей його особистості, як інтегративного показника високого рівня майстерності; підготовка до роботи класного керівника, керівника трудового, естетичного, морального виховання й ін..

У загальнотеоретичному плані ця проблема досліджується А.І. Щербаковим, Ю.Н. Кулюткіним, М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибовичем, В.А. Сластьоніним [3]. Аналіз проблеми показує, що генезис поняття професійної готовності пов'язаний з розвитком і збагаченням поняття "психологічна готовність до праці", яке визначається як стійке (як результат трудового виховання) або тимчасове (як результат психологічної підготовки або психологічної мобілізації в даний період) психічний стан, обумовлене наявністю потреби в праці. Розрізняють загальну психологічну готовність до будь-якої праці й особливу психологічну готовність до певного виду праці.

Оскільки в нашому дослідженні ми розглядаємо психолого-педагогічні умови технології формування готовності до самоосвіти, для нас становить інтерес дослідження психологічних механізмів, що інтегрують окремі компоненти готовності в цілісну якість особистості.

Психологічна готовність розглядається на функціональному рівні у зв'язку з майбутньою діяльністю. Психологи розглядають психологічну готовність як "оперативний спокій", механізм якої опирається на рухливість "нервових пристроїв", що забезпечують перехід від оперативного спокою до термінової дії. Н.Д. Левітов розмежовує процес і стан, стверджуючи, що "психічний стан" – це тло на якому відбуваються психічні процеси. Важливим станом є готовність до діяльності.

Для розуміння сутності психологічної готовності до діяльності необхідним є визначення значення феномену установки. Найбільш розроблене це питання Д.Н. Узнадзе. Він визначає установку як внутрішній стан людини, яка визначає її стійкість та спрямованість діяльності в умовах, що змінюються. Д. Узнадзе звертає увагу на фактор, який сприяє реалізації установки – таким фактором є *воля*. Він дає визначення установки як "стан особистості, моменту її динамічної визначеності, оскільки спрямованість свідомості пов'язана з початковою реакцією людини на вплив ситуації в якій йому доводиться вирішувати завдання" [7].

Поняття "готовності" до високопродуктивної діяльності в певній області праці, громадському житті Б.Г.Ананьєв визначає як прояв здатностей [1]. К.К.Платонов у відповідності з розробленою ним концепцією про підструктури особистості у структурі готовності виділяє три взаємозалежні компоненти: моральну, психологічну та професійну готовність [6]. Якості, що визначають моральну готовність, відносяться автором до соціально-обумовленої складової особистості, психологічну – до складової, що поєднує індивідуальні особливості психічних процесів, професійну – до досвіду особистості.

М.І. Дьяченко та Л.А. Кандибович розглядають готовність як "налаштування" особистості на виконання професійної діяльності і як якість особистості [3]. Автори виходять із того, що в процесі трудової діяльності проявляються як стійкі особистісні характеристики людини (переконання, погляди, риси характеру), так і ситуативні психічні стани, пов'язані із трудовим процесом (пильність, зібраність, дисциплінованість). Готовність – це "приспособлення можливостей особистості з метою успішної діяльності, внутрішнє налаштування особистості на певну поведінку під час виконання навчальних і трудових завдань, установка на активні й доцільні дії" [3].

Такий підхід передбачає вивчення психологічної готовності на особистісному рівні. В.А. Сластьонін, А.І. Щербаков розглядають психологічну готовність до педагогічної діяльності як "ансамбль, синтез властивостей особистості", які існують у єдності. Така готовність тривала й стійка. Готовність як "стійка характеристика особистості" і як психічний стан взаємодіють між собою, визначають один одного, перетворюються в стійку якість особистості в процесі діяльності.

Стан готовності як цілісний комплекс складається з таких елементів: пізнавальний – розуміння значущості професійних завдань, знання способів їх розв'язання, уявлення про ймовірні зміни в обставинах праці; емоційний – почуття професійної честі та впевненості в успіху; мотиваційний – потреба успішно виконувати трудові завдання, прагнення добитися успіху; волевий – мобілізація сил, подолання сумнівів.

Я.Л. Коломінський, розглядаючи готовність як професійну "технічну" підготовку й формування певної особистісної готовності до праці, називає її соціально-психологічною готовністю. Соціально-психологічна готовність розглядається ним як певний рівень розвитку особистості, що передбачає сформованість цілісної системи її комунікативних якостей, що включають у себе ряд емоційних і поведінкових компонентів [5].

П.П. Горностай подає у своєму дослідженні таке визначення психологічної готовності особистості до професійної діяльності: це "цілеспрямоване вираження особистості, що містить систему професійних знань, навичок, умінь, потреб, мотивів, психологічних якостей, установок і станів особистості, що дозволяє успішно долучатися до професійної діяльності і здійснювати її оптимальним для даної діяльності й даної особистості чином" [2]. Найважливішою умовою майбутньої діяльності дослідник називає змістовну сторону самої діяльності. Неможливо бути готовим до діяльності, не знаючи, що має бути зробленим, не вміючи вирішувати ті або інші завдання діяльності.

Дослідження функціональної структури психологічної готовності (емоційні стани, потреби, інтереси, психічні функції) дозволяє перейти до аналізу педагогічних досліджень з проблеми готовності до педагогічної діяльності й до самоосвіти. Оскільки готовність до самоосвітньої діяльності є невід'ємним компонентом готовності до педагогічної діяльності, слід розглянути погляди вчених на готовність до педагогічної діяльності взагалі. Л.В. Кондрашова, виходячи з на позицій особистісно-діяльнісного підходу до проблеми готовності до професійної діяльності, розглядає її "і як рису особистості, і як регулятор поведінки, і як умову результативності педагогічної діяльності" [5].

В особистісному аспекті основним мотивом готовності є відповідальне відношення вчителя до своїх професійних обов'язків. До операційно-діяльнісного аспекту цієї якості віднесені опорні знання з основної спеціальної дисципліни та уміння застосовувати ці знання при розв'язанні педагогічних завдань (уміння проектувати готовність учнів до оволодіння предметом та застосування на практиці отриманих знань та умінь, керувати процесом засвоєння знань, використовувати інтенсивні прийоми та технології навчання).

І.А. Колеснікова розглядає готовність до педагогічної діяльності як інтегративну професійну якість вчителя, що забезпечує перехід від системи вишівської підготовки до системи професійної діяльності. Зміст і структуру готовності автор представляє у вигляді блоків, які містять усвідомлення випускником педагогічного ВНЗ місця й функціональних можливостей своєї педагогічної діяльності в конкретній соціокультурній ситуації; індивідуально-гуманну орієнтацію, здатність бути носієм соціокультурних і професійних цінностей у життєдіяльності інших людей; наявність конкретної позиції вчителя, професійної компетентності, відповідність підготовки майбутнього вчителя сучасному рівню розвитку науки про педагогічну діяльність, передовим педагогічним технологіям [4].

Висновки. Головною особливістю готовності особистості майбутнього вчителя до педагогічної діяльності може бути потреба й готовність до творчості й самоосвіти. Обидва поняття є інтегративними та поступово стають життєвою необхідністю.

Модель готовності до самоосвітньої діяльності представляє єдність мотиваційних, пізнавальних і морально-вольових компонентів. Покомпонентне вивчення окремих сторін самоосвітньої діяльності є необхідною умовою їх пізнання в єдності й взаємозв'язку.

Дослідження проблеми вимагає розробки технології формування готовності майбутнього вчителя до самоосвіти. В подальших наукових розвідках за доцільне видається розробити критерії й показники готовності до самоосвітньої діяльності, експериментально виявити й обґрунтувати психолого-педагогічні умови, при яких процес формування готовності студентів до самоосвіти буде найбільш ефективним.

Використані джерела

1. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды / [под ред. Бодалева А.А., Ломова Б.Ф.]. – Т.1. – М., 1980. – 230 с.
2. Горностай П.П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности: автореф. дис. ... канд. псих. наук / П.П. Горностай. – К., 1988. – 13 с.
3. Дьяченко Л.Н., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности / Л.Н. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск. Изд-во БГУ, 1976. – 175 с.
4. Колесникова И.А. Теоретико-методологическая подготовка к воспитательной работе в цикле педагогических дисциплин: автореф. дис.... канд. пед. наук / И.А. Колесникова. – М., 1991. – 16 с.
5. Коломинский Я.Л. Социально-психологическая готовность к труду как психолого-педагогическая проблема / Я.Л. Коломинский. – Минск.: Государственный педагогический институт, 1971. – С. 3-4.
6. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 225 с.
7. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д.Н. Узнадзе. – Тбилиси, Изд-во АН Груз. ССР, 1961. – 236 с.

Kugel'ny A.

PROBLEM OF THE STUDENTS' READINESS TO SELF-DEVELOPMENT IN THE FIELD OF PROFESSIONAL EDUCATION

The article gives the analysis of the approaches to the problem of readiness to professional self-development of the future teachers of technologies.

Key words: *readiness to self-development, professional education, self-education, pedagogical higher educational establishment, future teacher of technologies.*

Стаття надійшла до редакції 13.03.13

